

Դ. — Յակոբ Սրկ. Յարութիւնեան, 1829ին օրինակած է մէկ Անտառ Նորագոյն Մատմանց. — Զեռ. Արմաշի, Թ. 56:

Ե. — Ղազարոս Տէր Կարսպետեան, 1831ին օրինակած է մէկ Օրինակի Հրահանգաց Բարուց, Ֆ. Սաւաէի. — Զեռ. Արմաշի, Թ. 122:

Զ. — Յովհաննէս Չէնկիւնցի, 1831ին օրինակած է մէկ Գանձարան Նամակաց, Գրիգոր Փէշարմալճեանի. — Զեռ. Երեւանի, Թ. 9820:

Է. — Սարգիս Փոկանեան, 1833ին գրած է Թուրք առ Եփեսոս Կրդ. ամ. Հայոց. — Զեռ. Արմաշի, Թ. 155:

Ը. — Սարգիս Դպիր Ժամակոչեան, 1837ին օրինակած է մէկ Աւխարհագիտութիւն, Քէշարմալճեանի Սրկ. Երջնկացուց (1791). — Զեռ. Արմաշի, Թ. 63:

Թ. — Յովհաննէս Դպիր Մալեան, Արմաշեցի, 1839ին օրինակած է մէկ Մեկնութիւն Ծննդոց, Պետրոս Արք. Աղամալեանի, ստացող՝ Սահմանոս Արք. Աղաւնի, Վանահայր Արմաշի. — Զեռ. Արմաշի, Թ. 68:

Ժ. — Եփրեմ Վրդ. Յարութիւնեան, 1851ին օրինակած է մէկ Քարոզագիրք, Կ. Պոլսեցի Կարապետ Արքեպիսկոպոսի, — Զեռ. Արմաշի, Թ. 79:

ԺԱ. — Գալուստ Դպիր Թորոսեան, 1853ին օրինակած է մէկ Քննութիւն Նոյնից, Փէշարմալճեանի Գրիգոր Վարժապետի (1820). — Զեռ. Ս. Թ. Թ. 1146:

ԺԲ. — Սերոբէ Սրկ. Աշըխեանց, 1862ին օրինակած է մէկ Ժողովածոյ. — Զեռ. Արմաշի, Թ. 132:

Ն. ԱՐՔ. ԵՈՎԱԿԱՆ

ԳՐԱԴՐՈՍԱԿԱՆ

“ՀԱՄԱՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՍՈՒՐԲԵՐ”

Հեղինակ՝ ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔԵՊՍ. ԳԱԼՈՒՍԵԱՆ

(Շարունակուած Ամսագրիս Բախորդ քիւն)

Էջ 114, Գեորգ Զօրավար — Նշանակուած Թուականները ճիշդ են, բայց մի ըստ թէ Ս. Գեորգ «Անգլիոյ պաշտպան ռաբրն եր» (ընդգծուած մեղմէ՝ Գ. ժ.), Արգեօք այսօր դադարած է կամ դադարեցաւ՝ իր այդ գերէն:

Էջ 116, Թեոդորոս Ստեփան — Կրկնել Աղբրանասի առթիւ մեր ըսածները: Միշտ միասին կը տանուին: Իսկ Սրբազան Հօր արձանագրածը նկատի առնելով, «Այս Թեոդորոսը մեր Եկեղեցիին կը տանէ Վարդավառի է. Կիրակիի յաջորդ Հինգշաբթին», պիտի ուզէինք յայտնել թէ «Վարդավառի է. Կիրակի» մը գոյութիւն կրնայ ունենալ միմիայն Տարեգրիւն Ա, Բ կամ Գ եղած պարագային: Թող թէ անոր յաջորդող եօթնեակը Ս. Աստուածածնայ պահոց եօթնեակը ըլլալուն՝ օրոց յիշատակ չի տօնախմբուելի:

Էջ 117, Գորգիոս Հարիւրապետ — Ապաից տօներէն է:

Էջ 118, Քառասուն Մանկունց — Լաւինք կը տօնեն Մարտի 10ին ե ոչ 9ին:

Էջ 119, Քառասունհինգ Մանկունց — Պէտք է աւելցուէր թէ երբ Տօրեգրիւն Տէն աւելի ըլլայ՝ կը տեղափոխուի Առաջադրէն առաջ, որովհետեւ այդ պարագային Վարդավառի յաջորդող Բ. եօթնեակը նոյն առին է՝ ըլլայ Ս. Աստուածածնայ պահոց եօթնեակը:

Նոյն էջ, Սեւրիանոս Սեբաստացի — Լատինք՝ փետր. 21 ե ոչ Սեպտ. 9, իսկ մերոնք՝ է. Խաչ Գշ. Է ոչ Բ. Խաչ Գշ. Իսկ երբ Խաչվերացէն Յիսնակ երկարող միջոց 9ի տեղ ըլլայ 10 եօթնեակ, կը փոխադրուի երկուս օրեր ետք, նոյն եօթնեակի նշ. օրը:

էջ 127, Եւգիմե եւ Կղոդիոս — Ապա-
յից տօներէն է: Երբեմն միայն կը տօնուին
«Գ. Վարդ. Գշ.»-ը, Տարեգիրը Թ-Մ եղած
տարիներուն:

էջ 128, Սովիտ, Պիսսիս, Ելպիս եւ
Ազապիս — Լատինք Ապրիլի եւ ոչ թէ
Սեպտ. 30ին, որ մեր Ս. Գրիգոր Լու-
սաւորչի (ինչպէս նաեւ Ս. Յարոնիմոսի)
յիշատակին նուիրուած օրն է իրենց մօտ:
Յոյներն է որ հոս կը տօնեն անոնց յի-
շատակը Սեպտ. 30ին (Հ. Տ. 17 Սեպտ.):
Իսկ մեր մօտ Գ. Վարդ. Եշ. նշանակուածը
ճիշդ է այն տարիներուն միայն՝ ուր Տա-
րեգիրը Ունն աւելի է: Այլապէս կ'անցնի
Առաջաւորը կանխող Եշ. օրը:

էջ 129, Քրիստիմե — Կը տօնուի քիչ
վերը յիշուած 45 Մանուկներու հետ: Յա-
ջորդ էջին վրայ յիշատակուած Յուսիս-
նէի յիշատակն ալ կը տօնուի միասին:

էջ 131, Պիլպալիս — Լատինք կը տօ-
նեն 26 Հոկտ. ին եւ ոչ թէ 9 Յունիսին:

էջ 132, Ղամպ(ը)եռնի — Ոչ թէ Դ.
այլ Գ. Խաչ Բշ.:

Նոյն էջ, Եօքն Կուսանք — Գրուած է
Հոգ. Եշ. միայն: Հոգեգալստեան յաջոր-
դը քանի՞հարորդ եօթնակի էջ. օրը՝ չէ
ըսուած: Ժիշքն է չորրորդ, այսինքն Ս.
Լուսաւորչի շարաթապանաց Եշ. օրը: (Հե-
ղինակը շփոթութիւն յառաջ դրած է Հո-
գեգալուստէն Վարդապառ երկարող միջո-
ցին տօնուած սուրբերու պարագային,
եօթնակի օրը յիշած ատեն նկատի ունե-
ցած ըլլալով կանխող կիրակին: Այսպէս՝
Քիթլիեհիկ Մանկանց տօնին համար ըսած
է Բ. Հոգ. Բշ., ինչ որ ենթադրել կու
տայ թէ Հոգեգալստեան յաջորդող Բ. եօթ-
նակի Բշ. օրը կը տօնուի (այսինքն Հո-
գեգալուստէն 8 օր հաջ.), մինչդեռ կը
տօնուի Գ. եօթնակի Բշ. օրը (այսինքն
Հոգեգալուստէն 15 օրեր հաջ.):

էջ 133, Եւփիմե — Կրկնել քիչ վերը,
Յուսաթանէի եւ Քրիստիւնէի մօտին մեր
ըսածները, քանի որ երեքն ալ, Ս. Կիպ-
րիանոսի հետ, միշտ կը տօնուին միասին:

Նոյն էջ, Յուդիսա — Ապայից տօնե-
րէն է եւ չ'ենթադրուի հաստատուն տօ-
ներու դրութեան:

էջ 134, Անասոյա — Կրկնել Ադրիա-
նոսի առթիւ մեր ըսածները:

էջ 135, Դովմա — Աւելցնել բացա-
ւորութիւն մը, թէ Յիսնակի Բարեկեն-
դանը ամէնէն ուշ (Նոյմ. 21) եկած տա-
րիներուն՝ կը տօնուի Ա. Յիսնակի Կիրա-
կին յաջորդող օրը՝ Բշ., Յուլիանէ եւ
Վասիլուհի կոյսերուն հետ, Յիսնակի Գ.
Կիրակիի յաջորդող Եշ. օրը գրաւուած
ըլլալով Աւագ Տօներուն առաջինով (Դա-
ւիթ Տարգարէ եւ Յակոբոս Տեսանեղբայր):

էջ 137, Ակիլիմե եւ Կալիմիկե —
Յոյնք՝ Յունիս 13ին եւ ոչ Մայիս 9ին:

էջ 139, Եւպրաֆոե — Յոյնք՝ Սեպտ.
եւ ոչ թէ Յուլիս 25ին:

էջ 141, Արեւելեան Վկաներ — Կրկնել
Պողկարպոսի առթիւ մեր ըսածները:
Գ. Յիս. եւ ոչ Բ. Յիս. Գշ.:

Նոյն էջ, Պրոսոսս եւ Յակիմոս —
Յոյնք՝ 3 Յուլիս եւ ոչ Ծննդեան Ճրագա-
ւոյցի օրը: Ապայից տօներէն է:

էջ 142, Տրիփոն — Ապայից տօներէն է:
Նոյն էջ, Ելեքբերիոս — Կրկնել Ադ-
րիանոսի մօտին մեր ըսածները:

էջ 143, Կողրասիոս — Յոյնք՝ Սեպտ.
21 եւ ոչ Մայիս 7, Երեման Խաչի օրը:

էջ 145, Կիրակոս Մանուկ — Կրկնել
Սրբուհի Յուդիտայի առթիւ մեր ըսածը:

Նոյն էջ, Վալերիոս, Կանգիոս, Ա-
կիլիսս եւ Եւգիմեոս — Ապայից տօներէն է:

էջ 146, Տարագոս, Պրոքոս, Անդրոնի-
կոս — Յիսնակի Ա. Կիրակիին յաջորդող
Գշ. եւ ոչ թէ Բշ. օրը կը տօնուին:

էջ 147, Եւստասիոս, Օգեսնիոս եւն.
— Յոյնք՝ 14 Փետր. եւ ոչ 13 Դեկտ.:

էջ 148, Կազմաս եւ Դավիանոս Շան-
արծաթ բօթեկներ — Ադրիանոսի մօտին
յաճախակի տեղ փոխող տօներէն են:

էջ 149, Կալիմիկոս եւ, յաջորդ էջին
վրայ, Դիովեսեա («Էրմեմեայ» ձևով նշա-
նակուած մեր Օրացոյցին մէջ) — Նոյնն է
ասոնց պարագան նախորդներուն հետ:

էջ 150, Իրաւափառ — Աւելցնել պէտք
է թէ Յիսնակի Բարեկենդանը ամէնէն
կանուխ (Նոյմ. 15) եկած տարիներուն,
այս ոտբորը, Յակովկիին հետ, կը տօնուի
յաջորդ օրը, այսինքն Յիսնակի Բ. Կի-
րակիի յաջորդող Գշ. եւ ոչ թէ Բշ. օրը:

էջ 151, Թեովմաս — Կրկնել Թեոպոմ-
պոյի առթիւ մեր ըսածները:

* * *

Վերջնականորեն ըլլալով սրբոց տօնակատարութեան թուականներու մասին մեր ըսելիքը, ծրագրած էինք անդադրաբար հատորին ըզմանդական քերականական, ուղղագրական, տպագրական և նմանօրինակ վրէպներուն, սակայն նկատելով որ մեր գրութիւնը, մէկ կողմէն, գրախօսականի մը ընթացիկ սահմաններէն յորդեւով վերածուեցաւ յոգևածաշարքի, և, միև կողմէն, անօրինակ առատութիւնը նման թերինքուն, ստիպուեցանք փոխել մեր որոշումը և բաւարարուիլ քանի մը ընդհանուր նկատողութիւններով, մասնանշելով լեզուական այն խօթութիւններն ու կանոնական զանցումները՝ որոնց կարելի է հանգիպիլ, խնդրոյ առարկայ հատորէն բացի, առաւել կամ նուազ համեմատութեամբ, սփռուքի գրեթէ բոլոր ծայրամասերէն յայտնուող հրատարակութեանց մէջ, թերթ թէ գիրք: Տրամաւորին է մասնաւոր հաստատել այդ թերինքուն գոյութիւնը այսօրինակ բաղձօգուտ հատորներու էջերուն վրայ:

Բայց, այդ ընկել տալի, և մեր խօսքերուն հաստատ կեղծան մը ճարելու համար, առնենք, պատահմամբ, էջ մը յիշեալ հատորէն, և փորձ մը ընենք թուելու ու դարձանելու անոր թերինքը:

Էջ 21, 13րդ տող, 363-ից: Գծիկին պաշտօնը երկու գոյականներ իրար կապելն է, և ոչ թէ բառ մը և հոլովումով իր վրայ առած մասնիկը: Օրինակներ՝ գոազէտ-քննադատ, կամար-գօտի, յուշիկ-յուշիկ, և ոչ թէ ժամը 8-ին:

Գծիկը կը գործածուի նաև կամրջելու համար երկու թուականներ, երբ այս վերջինները թուանշաններով գրուած ըլլան, փոխարինելով բացասական հոլովի եւ մասնիկը, օրինակ՝ «60-70 (60էն 70) տարիքին մարդիկ հանգստեան կը կոչուին» կամ «Գահակալած է 1931-39»:

15րդ տող, Գալիլեացի, Արմատն է Գալիլեա: Ինչպէս որ կ'ըսենք Անգլիոցի և ոչ Անգլիացի, նոյնպէս պէտք է ըսուէր Գալիլիացի և ոչ Գալիլեացի:

15րդ տող, սկիզբները, և սկսան բառերուն միջև զգալի է երբ բառի պակասը:

Յաջորդ տողին վրայ գտնուող տարբարուն պէտք է սկսէր գլխագրով, քանի որ Գարսից արքային է որ կ'անարկէ և ոչ թէ մեր սովորաբար հասկցած շահուն:

20րդ տող, վարէն, երկու բառեր փակած են իրար, առանց միջոցի (space): Հաւանաբար չմասնանշէինք գրեթէ անշան այս թերին, եթէ ան չկրկնուէր յաճախակիօրէն, գոյացնելով երբեմն 30 տառերու միաձայլ կարաւաններ:

13րդ տող, վարէն, էջ. 200: Զանք գիտեր թէ միջակէտը ինչ գործ ունի ոն, երբ չէ կօշուած կատարելու իրեն վստահուած զոյգ դերերէն մին, ոչ փոքր դադար մը կը մասնանշէ և ոչ ալ բառի մը կրճատումը կը նշէ:

Վերջընթեր տող, Այս և յաջորդ տողերուն մէջ ալ խնդրոյ առարկան միջակէտն է, որով զատուած են կարճ նախադասութիւններ: Ստորակէտ կամ վերջակէտ գործածել այսպիսի պարագաներուն նախընտրելի պիտի ըլլար: Յետոյ, ինչո՞ւ գլխագրով սկսիլ նախադասութիւն մը, երբ նախորդը վերջակէտով չէ փակուած:

Տպագրական վրէպներէն կ'արժէ յիշել բացակայութիւնը տողադարձերու շատ մը կիսուած ճառերու պարագային և էջաթիւերու անհետացումը կարգ մը էջերու անկիւնէն:

Գտնանք մեր ընդհանուր նկատողութիւններուն:

Մասնիկի միացումը միավանկ բառին: Երեք են այդ բայերը՝ գալ, լալ և օալ, որոնց սահմանական եղանակին յաճախ կը հանդիպինք կուգալ, կուլար կամ կուսալլիլ ձևերու առկ: Երբ կըն միշտ ալ կը գտանք թայէն՝ պատճառ մը չունինք չգտնելու նաև կուն: Աւելի տարօրինակ է տողագրութիւն գործածութիւնը կունէն ետք, բառը կ'սկսի ապրագային:

Զոյգ բաղաձայն տառերով սկսող և առաջին տառը Զ կամ Ս եղած բառերու սահմանական եղանակի պարագային, կ'ին ապաթարցով միացումը բային, օր. կ'ղզամ, կ'գբաղէր, կ'սպասեմ, որպէս թէ ձայնաւորով սկսող բայեր ըլլային: Զ և Ս ձայնաւոր տառեր չեն, ուստի պէտք է որ գրէինք կը զգամ, կը զբաղէր, կը սպա-

սեմբ, հոգ չէ թէ հնչարանութեան մէջ զգալի ըլլալ սով ըր ժը գոյութիւնը:

Կարելի է լուսութեամբ անցնիլ նաեւ բառերու կրճատման առթիւ կիրարկուած տարօրինակ ձեւերու մասին, մասնաւորօրէն միջակէտը կու գայ գրաւել տեղը յապուուած միակ տառին: Այսպէս, բազմիցս կը հանդիպինք Գործի բառին տեղ (ՀԳործք Առաքելոցնի համար) Գործ. ձեւին: Յետոյ, որպէսզի կրճատուած արդարանար, լուսագոյն պիտի ըլլար Մարկոս, Ղուկաս անունները կրճատել Մրկ., Ղկս., ձեռնով: Տակաւին կայ, Ս. Գրական տղերքներուն նշուածի պարագային, առորակէտի զեղչման հարցը, երբ, օրինակ, կը գրենք եսայի, ԼՁ. 14 և Սեմ. ԼՁ. 14, առաջինը ստորակէտով և երկրորդը առանց անոր, որպէս թէ միջակէտը առած ըլլար իր վրայ կրճատման և դադարի զոյգ իր պաշտօնները: Նախընտրելի է նմանապէս Պարոն և Տիկին բառերու կրճատման ձեւ իբրեւ ընդունիլ Պր. և Տկ., փոխան Պրն. և Տկն. կամ Տիկ. և Տկն. իսկ գալով Օրիորդ բառին, մասամբ կ'արգարանայ սովորաբար կիրարկուած կրճատել իր Օրդ. ձեւը, քանի որ այդ պարագային ալ երկուքէ աւելի է թիւը արժատ բառէն յապուուած տառերուն: Մնաց օր Օր. ձեւը կը գործածուի իբր կրճատում օրինակին: Նկատողութեան արժանի յարիչ կէտ մըն ալ յատուկ անուններու մէկէ աւելի, տարբեր ձեւերով գրուած ըլլալու պարագան է (Մադագաշկոյցի — Մադագաշկոյցի, Նիպիս — Նիպիս, ևն.): Ճանկալի է որ միօրինակութիւնը պահուէր:

Կայ տակաւին հաւանական անուններու յոգնակի դերանունի գործածութիւնը, օրինակ՝ «Կը կեղեքէին ժողովուրդը: որոնց պարագլուխները ...», «Կը ներկայացնէին եպիսկոպոսական դասը, որոնց մէջ չէին պակսեր ...»:

Նկատելի է նմանապէս, հաւանաբար արդիւնք անտեղի աճապարանքի և անխնամ գրառութեան, բառերու տեղը կիսումը տողադարձի ատեն, մասնաւորօրէն երկվանդ, քառատառ բառերու պարագային, ինչպէս՝ բաւրի, պիթի, գըրիլ, Տողադարձը արդէն մէկ տառի ծաւալունի: Այնքան դժուար է միւսին համար տեղ

ձարել նոյն տողին վրայ, մասնաւորաբար երբ երկար է տարածքը տողին: Յետոյ, ձայնաւորներու յաւելումը, զնշումը կամ փոփոխութիւնը նման առիթներով, օրինակ՝ խը-բախոյս, արտա-չընչել, որպէս թէ ընչել ինքն իր մէջ ամբողջ, արժատ բառ եղած ըլլար կամ ըով գրուէր առանձին եղած ատեն: Նը-ւաղած, բառը կիսել կարելի է միայն նուա-գած ձեռով, թէև այդ պարագային իսկ ոն ըր վերածողներ կան: Կատարուած, ոն հնչուակունի համար իբր թէ, կարծես թէ պիտի հնչուէր միակտուր գրուած ըլլալու պարագային: Խըն-գիբ, երբ ըրն և տողադարձին վերացումով տեղ պիտի բացուէր դին և ին, և կը մնար բն տեղաւորելու հարցը:

Եւ, հուսկ սերեմն, կախման կէտերու հարցը: Պէտք է քննի մը հետու պահել զոտնք վերջին բառէն, քանի որ անոնք տեղը կը բռնեն չգրուած բառերու, որոնցմէ առաջինը, եթէ գրուած ըլլար, անշուշտ թէ կպցուած պիտի ըլլար նա-գատութեան վերջին բառին:

* * *

Մատնանշուած բոլոր վրէպներն ու թերիները սակայն (որոնց պատասխանատուութեան կարեւոր մէկ բաժինն ալ կ'իյնայ սպագորիչ-նրատարակիչներու ուսին) ոչինչով կը նուազեցնեն այս գրքին քննիչ բարիքն ու օգուածը անոր ընթերցողներուն: Միւր ցաւը կ'իբրայ օրքոն գրքի անփոյթ ու անխնամ հրատարակութեան, նոյնքան ընթերցողներու — մասնաւորօրէն այս կարգի հատորներու — պակասին: Պիտի բաղձայինք որ գիրքը արժանանար երկրորդ տպագրութեան, անթերի ու կոկուած, յաւելուած ճոխացումով գրքին վերջին բաժինն, ուր Ամեն. Հեղինակը յայնմ է թէ տեղի սղութեան պատճառաւ դուրս ձգուած են կարգ մը մեծ ուղարկեր: Պիտի մաղթէինք նաև որ ժրպիտն ու շնորհալու Պատրիարքը նոյն նստեա հրատարակութիւններով շարունակէր պնճադարձել ամայացումի ու ամլուացումի սպառնալիքին ներքեւ սպորդ կրօնական գրականութեան մեր անդաստանը:

ԳԵՌՐԳ Ս. ԶԻՆԻՎԻԶԵԱՆ